คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ณัชชา ศิรินธนาธร
สาขานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
E-mail: natcha@webmail.npru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งต่าง ๆ การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำ สมาชิก และบุคลากรภาครัฐที่มีส่วนร่วม ผลการวิจัย ดังนี้ คุณลักษณะของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย บุคลิกภาพและทักษะความรู้ความสามารถ บทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบด้วย บทบาทในกระบวนการทำงานและการเป็นผู้กระตุ้น

คำสำคัญ: คุณลักษณะและบทบาท ผู้นำ ศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร

Characteristics and roles of Leaders for Agricultural Productivity Enhancement Center in Bang Len District, Nakhon Pathom Province

Natcha Sirinthnathorn
Communication Arts Faculty of Management Sciences Nakhon Pathom Rajabhat University
E-mail: natcha@webmail.npru.ac.th

Abstract

The purposes of this research were to study the characteristics and roles of leaders for the Agricultural Productivity Enhancement Center Bang Len District Nakhon Pathom Province. Qualitative research methods consisting of document analysis from various sources, in-depth interviews using semi-structured interview forms, participatory observation, and the key informants, leaders, member, and government personnel involved. the research found that The attributes of the leaders for the Agricultural Productivity Enhancement Center were personality and knowledge skills and role of the leader were role in the work process and motivation.

Keywords: characteristics and roles, leaders, agricultural productivity enhancement center

1. บทนำ

ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร เขต 2 มี 8 จังหวัด คือ กาญจนบุรี นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี ซึ่งศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้รับผลการประเมินและจัดระดับการพัฒนาอยู่ในระดับ A ข้อมูล ณ วันที่ 24 พฤษภาคม 2560 สถานที่ตั้งบ้านบัวล้มช้าง หมู่ที่ 9 ตำบลหินมูล อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม สินค้าหลัก คือ ข้าว เกษตรกรต้นแบบเจ้าของแปลงเรียนรู้ คือ ผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 2 จ. ราชบุรี, 2560) ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรแห่งนี้สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ช่วยลดต้นทุนในการผลิตข้าว

ผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ เป็นผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร มีคณะทำงานหลัก 10 คน มีสมาชิกทั้งหมด 70 คน ครอบคลุมพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 3 หมู่ 10 ตำบลหินมูล หมู่ 19 ตำบลบางหลวง และหมู่ 5 ตำบลไทรงาม นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายการทำงานพัฒนา 10 กลุ่ม ครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นผู้นำที่มีความสามารถในการสื่อสารเป็นอย่างดี มีแนวทางการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรให้เข้ามามีส่วนร่วม มีใจรักในการถ่ายทอดความรู้ให้ชาวบ้านหรือสมาชิกได้รับรู้ ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรหลายแห่ง นอกจากนี้ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ในระดับจังหวัด มีความสามารถด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การขยายผลการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนให้กว้างขวาง มีวิธีการสื่อสารที่หลากหลาย

ในส่วนของวิธีการพูดส่วนใหญ่จะออกมาจากประสบการณ์ในการทำจริงโดยคุณสมบัติของผู้นำนั้นสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารโน้มน้าวใจที่ว่า คนที่โน้มน้าวใจผู้อื่นได้เก่งนั้นจะต้องสามารถอธิบายจุดยืนทางความคิดของตนเองได้อย่างชำชองในแบบที่สามารถแสดงให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจนเลยว่าแนวคิดของตนเองนั้นมีข้อดีในเรื่องใดบ้าง (วุฒินันท์ ชุมภู, ผู้แปล, 2557: 157)

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ เป็นผู้นำที่มีความสามารถด้านการส่งเสริมการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การการพัฒนาและขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป โดยบทความวิจัยเรื่อง คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง แนวทางการสื่อสารของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

2. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางการสื่อสารของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้เทคนิคที่อิงหลากหลายวิธี (multi-method) และเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล (triangulation) ประกอบด้วย การรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งต่าง ๆ (documentary research) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (participant observation)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) คือ ผู้นำ สมาชิก และบุคลากรภาครัฐที่มีส่วนร่วม โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 36 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของศพก. คือ ผู้นำและคณะทำงาน รวม 11 คน 2) ตัวแทนของผู้รับสาร ข้อมูล ความรู้จากผู้นำ เป็นสมาชิกที่มีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร และเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 2 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน และ 3) บุคลากรภาครัฐที่มีส่วนร่วม ได้แก่ นักวิชาการเกษตรและนักวิชาการด้านการสื่อสาร จำนวน 5 คน การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเจาะจง (purposive sampling) และใช้วิธีการนำเสนอผลการศึกษาโดยพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (descriptive analysis)

3. ผลการวิจัย

ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ที่บ้านบัวล้มช้าง หมู่ที่ 9 ตำบลหินมูล อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ เป็นผู้บริหารศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรแห่งนี้ สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ช่วยลดต้นทุนในการผลิตข้าว สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดิน การทำปุ๋ยใช้เอง การบริหารจัดการโรคพืชให้กับเกษตรกรในพื้นที่และยังเปิดโอกาสให้เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชนโดยส่งเสริมให้สมาชิกปลูกพืชผักสวนครัวสำหรับบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายหากเหลือจากบริโภค เปิดโอกาสการเรียนรู้จากผู้ร่วมอาชีพเดียวกันที่ประสบความสำเร็จ ช่วยเหลือและเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรและชุมชน

การบริหารงานนำโดย ผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ เป็นประธานศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ที่มีความสามารถในการสื่อสาร มีกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายกับกลุ่มเกษตรกรให้เข้ามามีส่วนร่วมและเกิดเป็นเครือข่ายการทำงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นเกษตรกรเจ้าของแปลงเรียนรู้ ที่เป็น Smart Farmer มีความรู้ ทักษะและความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้ และประสบความสำเร็จในการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตร การสาธิต ฐานเรียนรู้ที่สำคัญของพื้นที่ตั้งแต่การผลิต การบริหารจัดการจนถึงการตลาด เป็นที่ยอมรับและสามารถเป็นแบบอย่างให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชน เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนในระดับอำเภอ เพราะสามารถบริหารจัดการในเรื่องแหล่งเรียนรู้ได้หลากหลาย กระจายอยู่ทั้งตำบล มีผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้าน และแกนนำที่มีความพร้อมในการเป็นวิทยากรการประกอบอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเสริมสร้างพลังการเรียนรู้ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1) มีกฎ กติกาของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ที่ทุกคนยอมรับ และยึดถือปฏิบัติมายาวนาน อาทิ มีการประชุมประจำเดือน การเข้าร่วมกิจกรรมฐานการเรียนรู้และการประชุมวาระพิเศษ

2) จัดระบบความรู้ของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน พร้อมที่จะถ่ายทอดให้ความรู้ได้ตลอดเวลา

3) สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ให้คนในชุมชนอยากรู้อยากเรียน

4) สร้างทีมจัดการความรู้และวิทยากรถ่ายทอดความรู้

5) ประชาสัมพันธ์ให้คนนอกชุมชนได้รู้ถึงการดำเนินงาน การบริการของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร

6) ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้เก่าให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น ขยายกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของ

ชุมชน ส่งเสริมแกนนำให้พัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นวิทยากรประจำฐานการเรียนรู้ให้มากขึ้น และเผยแพร่การดำเนินงานสู่สมาชิกและคนในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อแผ่นพับ โปสเตอร์ เฟซบุ๊ก ไลน์ และสื่อชุมชน

7) ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และประสบการณ์ในการทำงานหลากหลายระดับการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (participative management) ประกอบด้วยคณะกรรมการฯ ที่ได้รับการคัดเลือก มีการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม และมีการปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่สำคัญ ๆ ทุกคนควรจะต้องรับรู้รับทราบ ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันทำ มีคณะทำงานหลัก 10 คน โดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดและเป็นวิทยากรประจำฐานเรียนรู้ 5 ฐาน ได้แก่ 1) วิเคราะห์ดินและใช้ปุ๋ยสั่งตัด 2) ปุ๋ยอินทรีย์-ปุ๋ยน้ำชีวภาพ 3) การจัดการศัตรูพืช – โรคและแมลง 4) เศรษฐกิจพอเพียง 5) มูลค่าสินค้าเกษตร (เครื่องจักรกลการเกษตร)

คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ได้ข้อค้นพบดังนี้

1. คุณลักษณะของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 บุคลิกภาพของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบด้วย การมีจิตใจเป็นนักสู้ มีความอดทน สิ่งใดไม่รู้ก็ค้นหาทางแก้หรือพยายามเรียนรู้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถในการสื่อสารทั้งกับสมาชิกภายในและบุคคลภายนอก มีความเป็นผู้นำ มีความสามารถ และมีประสบการณ์ในการทำงานเป็นอย่างดี การเป็นผู้นำทางความคิดแบบเปลี่ยนแปลงในลักษณะการริเริ่ม กระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจ มีความรับผิดชอบ ตรงเวลา ทำงานอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีจิตใจที่เป็นสาธารณะ ถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองประสบความสำเร็จให้กับเกษตรกรได้นำไปใช้ ผู้นำมีการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา ช่างสังเกต ช่างคิด ช่างสืบค้น ช่างแสวงหาคำตอบในปัญหา นอกจากนี้ผู้นำยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การให้เกียรติผู้อื่น โดยการกระจายอำนาจและให้ความสำคัญกับทุกคนในองค์กร มีความสามารถในการวางตนและปฏิบัติงานให้ผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และมีอุดมการณ์ในเรื่องการการพัฒนาชุมชนเป็นแรงผลักดันให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจ

1.2 ทักษะความรู้ความสามารถของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบด้วย การเข้าใจบริบทและการทำงานภายในศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร การเข้าใจสภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร การจัดโครงสร้างภายในศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรที่เหมาะสม การบริหารจัดการ ส่งเสริมความรู้และการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก มีแนวคิดสร้างเครือข่าย ดำเนินงานตามเป้าหมายของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร รู้เรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้า มีความรู้ความสามารถในการนำความรู้ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นผู้ลองหรือทำก่อน เพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชี่ยวชาญด้านการทำนาแบบลดต้นทุน และมีวิธีการทำนาที่สอดรับต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยวิถีของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการพอเพียงในการดำรงชีวิต จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

2. บทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 บทบาทในกระบวนการทำงาน เป็นวิธีการทำงานกับชุมชนและวิธีการที่จะให้ชุมชนเข้ามาร่วมงานต้องแสวงหาวิธีการที่หลากหลาย สำรวจค้นคว้าหาข้อมูลพื้นฐานของความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ปัญหา ประสานงาน ลงมือทำร่วมกัน ได้แก่ การเป็นผู้ประสาน การเป็นผู้รับข่าว การกระจายข่าว การเจรจาต่อรอง การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา การสร้างความสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 การเป็นผู้ประสาน ศูนย์การเรียนรู้ฯ ทำหน้าที่ประสานทุกหน่วยงานที่จะมาให้ความรู้ หรือแม้แต่การแก้ปัญหาเรื่องร้องเรียน ปัญหาที่เกี่ยวกับการเกษตรสามารถมาแจ้งได้ แล้วทางผู้นำก็จะประสานติดต่องานให้ เช่น เรื่องน้ำนำเรื่องประสานต่อให้กับชลประทาน เรื่องดิน ประสานต่อกับกรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

2.1.2 การเป็นผู้รับข่าว ผู้นำเป็นผู้รับข่าว มีความพร้อมเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ และนำมาทดลองปฏิบัติจนเกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่จะกระจายข่าวสารวิธีปฏิบัติเหล่านั้นไปยังชาวบ้าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมและเข้าใจข้อมูลต่าง ๆ ได้มากขึ้น

2.1.3 การกระจายข่าว จากการที่ผู้นำได้รับข่าวสาร ความรู้จากการอบรมหรือได้รับการถ่ายทอดมาจากนักวิชาการเกษตรเหล่านี้ ผู้นำทำหน้าที่กระจายความรู้และคำแนะนำที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไปยังเกษตรกรรายอื่น ๆ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติต่อไป โดยทดลองทำในไร่นาของตนเองก่อนจึงนำมาถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรให้ชาวบ้านหรือสมาชิกได้รับรู้ จากประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ทำ

2.1.4 การเจรจาต่อรอง เป็นกลไกที่สำคัญในการแก้ไขข้อขัดแย้งและให้ได้ข้อยุติซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.1.5 การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา จากเกษตรกรที่มีความรู้ความสามารถและมีองค์ความรู้ด้านการเกษตร มีความตั้งใจจริงในการทำงาน มีวิสัยทัศน์ที่มองไปข้างหน้า และมีความต้องการให้เกษตรกรในชุมชนอยู่ดีมีสุข จึงเริ่มต้นจากการทำตัวเองเป็นแบบอย่างให้ชาวบ้านได้เห็นจริง ทั้งการประกอบอาชีพทำนาข้าวและการจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายควบคู่กัน ด้วยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ฯ โดยยึดหลักการพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาจากการใช้สารเคมี ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และสุขภาพดีขึ้นอีกด้วย

2.1.6 การสร้างความสัมพันธ์ ผู้นำมีความสามารถในการโน้มน้าวใจให้เกษตรกรเข้ามาร่วมกิจกรรม ส่วนหนึ่งคือสามารถมีรายได้ และอีกส่วนหนึ่ง คือ ได้ความรู้ได้ของฟรีนำกลับไปใช้ที่บ้าน การทำงานตรงนี้ก่อให้เกิดรายได้ - อาชีพเสริม ผู้นำส่วนใหญ่กล้าพูด กล้าแสดงออก โดยวิธีการพูดของผู้นำส่วนมากจะออกมาจากประสบการณ์ในการทำจริง เน้นการลงมือทำ ปฏิบัติจริง ยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม

2.1.7 การสร้างเครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มเกษตรกรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมการเกษตรร่วมกัน โดยเข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับศูนย์เรียนรู้ฯ อย่างต่อเนื่อง อาทิ การประชุม การลงแปลงสาธิต การทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น พร้อมกับได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน

2.2 บทบาทในการเป็นผู้กระตุ้น ให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างแรงบันดาลใจ และโน้มน้าวใจเพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงานเพื่อสู่เป้าหมายคือ การขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้ฯ โดยเชื่อว่าชุมชนสามารถทำการเปลี่ยนแปลงได้ เชื่อว่าพลังของชุมชนคือ พลังของการเปลี่ยนแปลงสังคม และสุดท้ายผู้นำต้องรับใช้ชุมชน ชุมชนคือ พลังแห่งการเปลี่ยนแปลง การเป็นแบบอย่างในการทำงานที่สามารถกระตุ้นให้สมาชิกลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี การลดภาวะหนี้สิน การรับฟังปัญหา และการสร้างความสามัคคีในชุมชน ร่วมวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เป็นผู้ใฝ่รู้ อยู่เสมอ ทั้งการคิดค้น ทดลอง วิจัยเพื่อหาแนวทางหรือโครงการในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนและสังคมการเกษตร ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน “บทบาทสำคัญของผู้นำศูนย์เรียนรู้ฯ คือ รู้จริง ทำให้เห็นภาพ โน้มน้าวใจเกษตรกรให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง” (สิรินันท์ สระทองยอด ให้สัมภาษณ์ วันที่ 31 กรกฎาคม 2562)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า บทบาททั้ง 2 ของผู้นำศูนย์เรียนรู้ฯ คือ บทบาทในกระบวนการทำงานและบทบาทในการเป็นผู้กระตุ้นนั้น มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของผู้นำที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น โดยบทบาทในกระบวนการทำงานจะเป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะของผู้นำ โดยการทำงานจะมีบทบาทความเป็นผู้นำโดยตำแหน่งซึ่งสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของผู้นำทางความคิดแบบเปลี่ยนแปลงในลักษณะการริเริ่ม กระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจ นอกจากนี้ยังพบว่าบทบาทในการเป็นผู้กระตุ้นมีความสัมพันธ์กับทักษะความรู้ความสามารถของผู้นำที่มีความรู้ มีความสามารถจากการปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นผู้ลองหรือทำก่อน เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านได้สามารถปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. สรุปผลการวิจัย

คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย บุคลิกภาพ ได้แก่ มนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถในการสื่อสารทั้งกับสมาชิกภายในและบุคคลภายนอก เป็นผู้นำทางความคิดแบบเปลี่ยนแปลงในลักษณะการริเริ่ม กระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจ มีความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ เปิดรับข่าวสาร

และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา ฯ ด้านทักษะความรู้ความสามารถ มีเข้าใจบริบทและการทำงานภายในและภายนอกศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร มีความรู้ความสามารถในการนำความรู้ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นผู้ลองหรือทำก่อน เพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นทำเกษตรตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ฯ ส่วนบทบาทของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบด้วย บทบาทในกระบวนการทำงาน ได้แก่ การเป็นผู้ประสาน การเจรจาต่อรอง การคิดและการตัดสินใจ การสร้างความสัมพันธ์และการสร้างเครือข่าย และบทบาทการเป็นผู้กระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจ รู้จริง ทำให้เห็นภาพ และโน้มน้าวใจเพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงานเพื่อสู่เป้าหมายของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ ทั้งการคิดค้น ทดลอง วิจัยเพื่อหาแนวทางหรือโครงการในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนและสังคมการเกษตร เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน รวมถึงการส่งเสริมให้แกนนำพัฒนาตนเองด้านการสื่อสารเพื่อเป็นวิทยากรประจำฐานเรียนรู้อีกด้วย

5. การอภิปรายผล

คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำผลการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ เป็นผู้นำที่มีความรู้ มีความเสียสละเพื่อส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็น ให้เกียรติผู้อื่น และมีความจริงใจ และที่ขาดไม่ได้จะต้องมีผู้ตามที่ดีคอยสนับสนุน ในแง่ของคุณลักษณะของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ทั้งด้านบุคลิกภาพและทักษะความรู้ ความสามารถ ตลอดจนการเป็นผู้นำทางความคิดแบบเปลี่ยนแปลงในลักษณะการริเริ่ม กระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นครั้งแรกจากงานวิจัยของเจมส์ แมคเกรเกรอ เบิร์น Burns, James M. (2010) เกี่ยวกับผู้นำทางการเมือง ซึ่งเบิร์นได้กล่าวถึงกระบวนการของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นกระบวนการที่ผู้นำและ ผู้ตามช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อยกระดับในเรื่องของคุณธรรมและแรงจูงใจ โดยเบิร์นได้กล่าวถึงผู้นำการเปลี่ยนแปลง (transformational leadership) ว่าเป็นผู้นำที่ตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม พยายามให้ผู้ตามได้รับการตอบสนองสูงกว่าความต้องการของผู้ตาม เน้นการพัฒนาผู้ตาม กระตุ้นและยกย่องซึ่งกันและกันจนเปลี่ยนผู้ตามเป็นผู้นำ และการปรับเปลี่ยนผู้นำจะทำให้เป็นอุดมคติในแง่ที่ผู้นำเป็นแบบอย่างทางจริยธรรมในการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือชุมชน โดยผู้นำการเปลี่ยนแปลงก็จะมีความเป็นผู้นำจริยธรรมร่วมด้วย ตัวอย่างผู้นำลักษณะนี้ อาทิ ผู้นำชุมชน เป็นต้น

จากบทบาทการเป็นผู้กระตุ้น ผู้สร้างแรงบันดาลใจ รู้จริง ทำให้เห็นภาพและโน้มน้าวใจเพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงานเพื่อสู่เป้าหมายของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร วิธีการสื่อสารของผู้นำผ่านคำพูดจากประสบการณ์จริงเป็นหลัก ด้วยวิธีการสนทนา อภิปราย บรรยาย และการสาธิตให้ดูพร้อมกับให้สมาชิกได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ สำหรับบทบาทการเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พลชัย เพชรปลอด (2555) ศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายถอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี ที่พบว่า สื่อบุคคลที่ทรงประสิทธิภาพ สื่อบุคคลกับการแพร่กระจายนวัตกรรม สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพเรื่องการสร้างความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ขณะที่สื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่จะส่งผลให้เกิดการยอมรับหรือปฏิเสธแนวคิดใหม่ ๆ คนส่วนใหญ่ไม่ได้ประเมินนวัตกรรมจากด้านข้อมูล แต่มักประเมินจากคนใกล้ชิดที่ยอมรับนวัตกรรม

ส่วนบทบาทในกระบวนการทำงานการสร้างเครือข่าย พบว่า ผู้ใหญ่ไพรัช เส็งเจริญ มีความสามารถด้านการสื่อสารกับเครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำเป็นนักประสานงานเพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ รวมถึงเครือข่ายในระดับจังหวัดและระดับเขต เพื่อส่งเสริมการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย มีความสอดคล้องกับแนวคิดของพรสิทธิ์ พัฒธนานุรักษ์ (2559: 33) ที่กล่าวว่า การสื่อสารชุมชนโดยทั่วไปแล้วนิยมใช้สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสารทำการสื่อสารไปยังชุมชนเป้าหมาย เพราะมีความใกล้ชิดเป็นกันเองในชุมชน อีกทั้งมีพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนหรือความสนใจอย่างเดียวกันเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดความผูกพันกันเป็นทุนเดิม ดังนั้นการเข้าถึงและการสร้างการยอมรับย่อมง่ายกว่าการใช้สื่ออื่น ตัวอย่างของสื่อบุคคลที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น การสนทนา การอภิปราย การบรรยาย การประชุม การสัมมนา การอบรม เป็นต้น ขณะเดียวกันยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการขยายวงของการสื่อสารออกไปเป็นเครือข่ายของการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารไปยังกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนวงกว้าง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

6.1.1 การศึกษาในครั้งนี้มีลักษณะแบบกรณีศึกษา จึงจำเป็นต้องมีปัจจัยประกอบเพื่อการพัฒนาการสื่อสารของผู้นำ ได้แก่ การใช้คุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ รวมถึงการพัฒนาผู้นำและสมาชิกที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร โดยมีการผสมผสานทุนจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงาน และมีเครือข่ายสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

6.1.2 ควรเผยแพร่องค์ความรู้แนวทางการสื่อสารของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ให้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้สามารถนำความรู้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการสื่อสารในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

6.2.1 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาแนวทางการสื่อสารของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรในการวิจัยครั้งนี้ โดยทดลองในพื้นที่อื่น ๆ เช่น พื้นที่ในภาคเหนือ ภาคใต้ เป็นต้น เพื่อศึกษาความแตกต่างในการสื่อสารของผู้นำอันเกิดจากการมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

6.2.2 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารของผู้นำศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร

7. เอกสารอ้างอิง

พรสิทธิ์ พัฒธนานุรักษ์. (2559). แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นชุมชนและการสื่อสารชุมชน. ในความรู้เบื้องต้นการสื่อสารชุมชน (หน่วยที่ 1, หน้า 33). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พลชัย เพชรปลอด (2555). ศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายถอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้านศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มิลเลอร์, โลเบิร์ต บี (2557). การสื่อสารโน้มน้าวใจ. แปลโดย. วุฒินันท์ ชุมภู. กรุงเทพฯ: เอ็กซเปอร์เน็ต.

สิรินันท์ สระทองยอด. นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ. สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2562.

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 2 จังหวัดราชบุรี. (2560). “ผลการประเมินและจัดระดับการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร.” ราชบุรี: สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 2 จังหวัดราชบุรี.

Burns, James M. (2010). leadership. New York. Harper Collins.